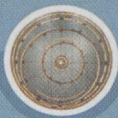

1800

1700

STEFAN BOOM

De chronische canonitis van Frits van Oostrom

VERSLAG VAN EEN CANONDEBAT

Op 16 februari werd in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag onder auspiciën van het KNHG een discussie georganiseerd over het rapport van de commissie Van Oostrom. Korte inleidingen werden verzorgd door 'vijf deskundigen uit de wereld van de neerlandistiek, de geschiedenis en de aardrijkskunde, die elk sterk betrokken zijn bij wetenschap en onderwijs.' Na deze inleidingen zou de discussie kunnen losbarsten. Kleio was er bij.

De literaire canon

De eerste inleiding werd uitgesproken door Marita Mathijssen, hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde aan de UvA. Haar standpunt over de wenselijkheid van een canon was zeer duidelijk. Je moet het met het opvoeden van je kinderen vergelijken, vond ze. Met hen ga je ook niet in discussie of ze al of niet een bruine boterham willen of een schone onderbroek aantrekken. Je legt dat op. Zo moeten docenten de leerlingen ook de canon door de strot duwen. Juist literatuurdocenten horen lijstjes voor te schrijven. Het is ergerlijk dat zoveel docenten dat niet meer doen. Want als zij wel lijstjes verplichte literatuur opgeven krijgen zij leerlingen als 'canonlijsters die mooie deuntjes fluiten'. Overigens kon zij putten uit eigen ervaring als het ging om de samenstelling van een canon, in haar geval van de 100 literaire werken die in die canon zouden moeten worden opgenomen. Dat begon als kwartetten, liep over in monopoly, en eindigde maar al te makkelijk in mens erger je niet. Over 95% van de titels waren de deskundigen het wel eens, maar het restant werd onderwerp van een heftige meningenstrijd. Bij literatuur gaat het daarbij ook om esthetische argumenten, een boek kan ook belangrijk zijn door de schoonheid van de taal, maar dat is natuurlijk een zeer persoonlijk criterium. De paradox van cultuurbehoud is, dat, om het verleden zo goed mogelijk te kunnen behouden, er veel weggegooid moet worden. Maar dat wat overblijft vormt dan wel een canon die geleerd moet worden; pas dan kan de

canon dienen als verkeersreglement voor het culturele verkeer. Het is jammer dat de Nederlandse klassieken (Vondel bijvoorbeeld) nu zo weinig gelezen worden. Ze zouden best hertaald mogen worden in een moderne vorm. Een oorzaak voor de ontoegankelijkheid is volgens Mathijssen de stroom spellingswijzigingen die we hebben gehad. Dat moet dus maar eens ophouden.

De geografische canon

Tweede spreker, met een prachtige power-point presentatie, was Joop van der Schee, bijzonder hoogleraar Onderwijsgeografie, de leerstoel van het KNAG aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Het eerste venster in de Van Oostrom opzet sprak hem al direct sterk aan: de hunebedden. Niet zozeer vanwege de cultuur van de bouwers, maar door de vragen die het opriep; waar komen die stenen vandaan? Ander onderdelen van de canon gaven voor hem voldoende invalshoeken voor aardrijkskundige benaderingen. De ondertitels van de vensters spraken hem vaak meer aan dan de vensters zelf. De dreiging van het water (bij de watersnood), de eindige schat (bij de gasbel) en de poort naar de wereld (bij de haven van Rotterdam) zijn zonder moeite in te vullen met geografische leerstof. De relatie met het heden en de onderliggende processen van dit soort verschijnselen werden door hem sterk benadrukt. Een aanvullende eigen geografische canon leek hem niet nodig, een verademing in alle canonzucht. Een geografische canon zou ook een internationale canon zijn, en dat wordt erg ingewikkeld. Wel bevatte

de voorgestelde canon wat te weinig aandacht voor regionale verschillen, de relatie mens- natuur zou beter uitgewerkt kunnen worden en er was te weinig aandacht voor veranderingsprocessen. De rol van het water, zeker gezien in het kader van de klimaatsverandering en het stijgen van de zeespiegel, zou best wat meer nadruk mogen krijgen. Maar: canon of geen canon, de rol van de docenten blijft van groot belang. Het is met de opleiding van die docenten echter buitengewoon droevig gesteld. De slechts vijftien uur aardrijkskunde op de pabo's kan natuurlijk nooit voldoende ondergrond bieden aan toekomstige groepleerkrachten in het basisonderwijs.

Het tijdvakkenkader

Volgens Piet de Rooy, voorzitter van de voormalige Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming en naamgever van het rapport van die commissie, smacht Van Oostrom naar tegenwerpingen en suggesties. En daar wilde hij wel voor zorgen. Ten eerste leken de vijftig vensters hem wat veel. Zeker voor een vmbo-leerling zou dit moeilijk allemaal te onthouden zijn. Daarnaast was er onvoldoende samenhang. Geen tijdvakkenkader, maar vijftig losse aardappelen in een zak. Weliswaar is elke aardappel even smake-lijk, maar ook inwisselbaar. Er zouden meer centrale vragen moeten worden gesteld, bijvoorbeeld: Hoe verdienen de mensen in dit gebied hun geld? Er moet meer geselecteerd worden wat de kenmerkende en waardevolle dingen zijn die we over willen dragen. Erbij zouden iconen moeten die aandacht vragen voor de eerste contacten met andere culturen. Van de vensters die er nu wel zijn zouden er ook een paar anders moeten, liever slavenhandel dan slavernij, liever de waterlinie dan de buitenhuizen en liever de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen dan Eise Eisinga. Maar dat heeft alles te maken met het verschil in benadering tussen het zoeken naar kenmerkende aspecten en de aanpak van Van Oostrom, die met de gekozen vensters perspectieven wil openen. Er is volgens de Rooy behoefte aan een canon, omdat we samen op zoek zijn naar een collectief nationaal besef. In de negentiende eeuw was de Gouden Eeuw daarvoor het geëigende kader, maar na 150 jaar is die vervangen door de Tweede Wereldoorlog. De nationale tijd wordt sindsdien ingedeeld in voor en na de oorlog. De politieke crises van de laatste jaren die veroorzaakt wordt door het weglekken van nationale bevoegdheden naar Brussel en de constatering dat de integratie mislukt is, maakt de behoefte aan een eenduidige canon nog sterker. De academische wereld moet zich drukker maken om het enthousiasmeren van docenten dan om een specifiek icoon, wat wel of niet, of verkeerd of onvolledig in de canon is opgenomen.

De paradox van de canon

Maria Grever, hoogleraar maatschappijgeschiedenis in Rotterdam, is een kritische beschouwer van het proces van canonisatie. In het canondebat heeft zij zich altijd beducht getoond voor een al te grote invloed van een overheid die lesstofinhouden wil voorschrijven en voor de eng nationalistische gevaren van de canon. Zij begon haar inleiding met een anekdote. In 1997, toen de discussie over het vak MMW een hoogtepunt bereikte, schreef zij mee aan een stuk waarin duidelijk werd gemaakt dat vakintegratie een degradatie zou inhouden van het vakleraarschap. In die discussie bleek dat standpunt overtuigend. MMW is een stille dood gestorven, de pressie om tot vakintegratie over te gaan niet. Al jarenlang staat het schoolvak geschiedenis onder druk. Deze canon kan docenten helpen aan goede argumenten om de inhoud van ons vak te behouden. Maar dan is het des te belangrijker de deskundigheid van leraren te blijven bewaken. Zonder deskundige leraren heb je niets aan de canon.

Desalniettemin zijn er wel kritische kanttekeningen te plaatsen bij deze canon. De criteria die zijn aangelegd om tot de keuze voor juist deze vensters te komen, zijn niet duidelijk gemaakt. De canon van Van Oostrom richt zich nu te veel op Nederland. Als het gaat om het overdragen van kennis zijn Europa en de wereld ook erg belangrijk. De canon mag niet dwingend worden opgelegd, omdat geschiedenis maar al te makkelijk misbruikt kan worden voor het creëren van vijandbeelden en omdat een permanente discussie nodig is over wat wij van belang vinden in de inhoud van het onderwijs.

De reactie van Van Oostrom

Met: 'Eigenlijk begin ik wat te lijden aan canose, ik kan het woord canon bijna niet meer horen, ik hoop maar dat het niet op een chronische canonitis zal uitdraaien' zet Van Oostrom de toon van zijn reactie welluidend in. De ontvangst van de canon heeft hem over het algemeen blij gestemd. Reden daarvoor was de aard van het stuk, het was geen huilerig rapport, maar het bood perspectief. De canon zelf bleek onvermoed krachtig. Het bleek de lotsverbondenheid te benadrukken, het was een bindend werkstuk. In het stuk is een aanvaardbare middenkoers gevaren tussen het 'alles open laten' en het 'alles op slot gooien'. Het is uiteindelijk een beperkt stuk geworden.

Veel reacties benadrukken de noodzaak om in een overvolle wereld aan te geven wat belangrijk is, welke hiërarchie er aangelegd moet worden in de veelheid van informatie die tot ieders beschikking staat.

De landing in de samenleving lijkt dus wel goed gegaan te zijn. Lastig is het om te voorspellen wat er in het onderwijs mee gaat gebeuren. Essentieel daarbij is, wat de regierol zal worden van het ministerie. Voor de

uiteindelijke kennisoverdracht die de canon beoogt, zal de beschikbaarheid van voldoende goed materiaal en de invulling door de schoolboeken van groot belang gaan worden.

De reacties van het veld

Na de inleidingen kon de zaal reageren. Zoals gebruikelijk bij dit soort bijeenkomsten, waren er in de zaal verschillende instellingen die zich met cultureel erfgoed bezighouden aanwezig. Zij wezen elk op hun eigen initiatieven om tot flankerende canons te komen. Het belang voor het onderwijs daarvan is lokaal en soms regionaal. Dat leidde wel tot de opmerking dat hiermee het gevaar van fragmentatie uiteraard erg groot is. Een canon die nationaal verbindend werkt, komt daarmee niet echt dichterbij. Vanuit de zaal werd ook nogmaals gewezen op de noodzaak iets te doen aan de houding van het management op veel instellingen (die zich

niets gelegen laten liggen aan vakinhouden), het geringe aantal uren vakinhoud op leraaropleidingen, het gemis van het Europese en wereldperspectief in deze canon. Volgens Piet de Rooy moest er nu stevig worden doorgezet: deze canon zou voor tien jaar moeten worden vastgesteld. Er zou dan niets meer aan mogen veranderen in die tien jaar, anders had het geen zin over een canon te spreken. Daarmee waren zijn panelgenoten het niet erg eens. Na een periode van vijf jaar zou, in onze snel veranderende samenleving, een herziening van deze canon niet mogen worden geblokkeerd.

Ten slotte

Kleio is tot nu toe bij drie grote debatten geweest over het rapport van de commissie Van Oostrom, in Utrecht, Amsterdam en Den Haag. Verslagen van die eerste twee bijeenkomsten zijn in Kleio 1 verschenen.

De toon van de opmerkingen in Utrecht werd gezet door de vinnige kritiek van de historici die hamerden op de gevaren van een strak door de overheid opgelegd canoniek keurslijf. Het meest positief op deze bijeenkomst was de reactie van geschiedenisdocent (en voorzitter van de VGN) Jan-Maarten de Wit, die aangaf de mogelijkheden die de canon voor zijn lessen bood wel te willen benutten.

In de bijeenkomst van de Boekmanstichting in Amsterdam kwamen geen geschiedenisdocenten aan het woord. De deelnemers aan het debat kwamen uit de erfgoed- en museale wereld. De canon werd in het algemeen enthousiast door hen ontvangen. Zij grepen de canon aan, om hun eigen instituten en musea voor het voetlicht te krijgen. Met opmerkelijke resultaten. Het Eise Eisinga museum in Franeker kan de toeloop nauwelijks aan. Een praktische link naar de scholen kwam nauwelijks ter sprake.

De laatste bijeenkomst in Den Haag was het meest evenwichtig in toon. Er werd kritiek geuit, maar die was eerder opbouwend dan afkrakend, de canon lijkt als instrument aanvaard. Toch blijft nog steeds onduidelijk wat het onderwijs kan doen met de canon. In de regelgeving worden de tien tijdvakken en de kenmerkende aspecten van de CHMV genoemd, de canon van Van Oostrom was nog niet verschenen toen die regelingen werden vastgesteld. We zien nu al dat in de nieuwste methoden die voor de tweede fase zijn verschenen de canon niet is verwerkt. En, zelfs nu de schoolboeken gratis worden, zal een nieuwe methode toch een flink aantal jaren gebruikt moeten worden. En daarmee een flink deel van de leerstofinhouden bepalen. Geschiedenisdocenten hebben hun mening in dit canon-debat nauwelijks naar voren gebracht. Dat is begrijpelijk, maar ook jammer. Nu is veel over hun hoofden heen besproken en worden regels en stofinhouden vastgelegd waar zij nauwelijks iets in te vertellen hebben gehad. En dat lijkt geen goede zaak.